

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІТЕЙ СИРИТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ
БАТЬКІВСЬКОГО ПРАВА В РАДЯНСЬКОМУ СІМЕЙНОМУ ПРАВІ**

Україна, ставши на шлях побудови суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави, закріпила в Конституції фундаментальну правову засаду: *«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в державі»*. На зазначеному положенні повинні базуватись усі без винятку правові норми, що складають законодавство України.

Для цього необхідним є комплексне реформування існуючої правової системи, оскільки радянське законодавство, що дісталось нам у спадок, не відповідає сучасним реаліям та не може належним чином регулювати суспільні відносини, зокрема й у сфері сім'ї.

Це у свою чергу не може забезпечити належний захист і здійснення прав людини та створити дійсно ефективну систему права, яка б базувалася на нормах міжнародного права, враховувала власні національні особливості правового регулювання та водночас відповідала європейським стандартам з огляду на обраний Україною курс зовнішньої політики.

Сімейне право, регулюючи особисті немайнові та майнові відносини у сфері сім'ї, основним завданням визначає здійснення і захист сімейних прав та охоронюваних законом інтересів його суб'єктів.

Це означає, що фізична особа є центральною фігурою, задля якої і здійснюється сімейно-правове регулювання суспільних відносин. Таких осіб у юридичній науці називають суб'єктами сімейних правовідносин.

Однак для того, щоб окреслений механізм правового регулювання був дійсно дієвим та ефективним, необхідно на теоретичному рівні сформулювати наукову концепцію сімейної правосуб'єктності, визначити юридичну природу категорії *«суб'єкт сімейних правовідносин»*, дослідити види суб'єктів сімейних правовідносин та підготувати конкретні практичні рекомендації стосовно вдосконалення чинного сімейного законодавства щодо правового регулювання відносин за участю його суб'єктів.

Суб'єктами сімейних правовідносин, як і будь-яких правовідносин, є особи, що беруть участь в них. В літературі підкреслюють, що однією з особливостей сімейних правовідносин є те, що суб'єктами цих правовідносин можуть бути лише громадяни [1, с.53].

Як впливає із змісту статей радянського сімейного кодексу, учасниками сімейних відносин є подружжя, батьки і діти, усиновлювачі і усиновлені, мати і батько дитини, дід, баба, онук, онучка, прадід, прабаба, правнук, правнучка, рідні брати і сестри, мачуха, вітчим, падчерка і пасинок. Крім того, як це витікає із змісту статей сімейного кодексу, учасниками сімейних відносин, регульованих сімейним кодексом, можуть бути опікун і дитина, над якою встановлена опіка, а також між особою, що уклала договір про патронат, і дитина, яка передана в сім'ю патронатного вихователя.

Слід зазначити, що в даний час поняття людини і фізичної особи співпадає. Проте в історичному аспекті фізична особа - це не будь-яка людина, а людина, володіюча правоздатністю.

Суб'єктами сімейних правовідносин можуть бути не тільки громадяни України, але й іноземці і особи без громадянства.

Разом з тим, як виняток у випадках, передбачених законом, одним з суб'єктів сімейного правовідношення може бути організація. Так, дитина, що залишилася без піклування батьків і проживає в дитячій установі або установі охорони здоров'я, має право: на всесторонній розвиток, виховання, освіти, повагу його людської гідності.

В даному випадку дитяча установа або установа охорони здоров'я виконує функції опікуна і тому вона є учасником сімейного правовідношення з дитиною, яка знаходиться в даній установі.

Учасники сімейних правовідносин, як і будь-які учасники інших правовідносин, повинні володіти відповідною правоздатністю. Сімейна правоздатність, як і цивільна правоздатність, виникає у особи з моменту народження.

Під сімейною правоздатністю слід розуміти здатність особи бути учасником сімейних правовідносин, тобто здатність мати сімейні права і обов'язки.

Об'єм сімейної правоздатності не залишається незмінним. Він розширюється залежно від віку людини до 18 років. Шлюбна правоздатність, можливість бути усиновлювачем виникає з певного віку, здатність мати право на отримання виховання, освіти, виникає у особи з моменту народження.

Обмеження сімейної правоздатності можливе тільки у випадках і в порядку, встановлених законом.

Від сімейної правоздатності необхідно відрізнити сімейну дієздатність, під якою слід розуміти здатність особи своїми діями набувати для себе сімейні права і обов'язки і здійснювати їх.

Сімейна дієздатність, як і цивільна, залежить від віку особи і від стану її психіки. Для сімейної правоздатності ці факти значення не мають.

В повному об'ємі сімейна дієздатність виникає з досягненням повноліття. Навіть вступ до шлюбу не спричиняє за собою виникнення сімейної дієздатності в повному об'ємі. Усиновлювачами, опікунами можуть бути тільки особи, що досягли повноліття.

Разом з тим, як правильно відзначає А.П.Сергеев, можливість самостійно здійснювати сімейні права і обов'язки виникають у громадян до досягнення ними повноліття.

Зміст сімейних правовідносин, як і будь-яких правовідносин, складають суб'єктивні права і обов'язки його учасників. Суб'єктивне сімейне право, як і будь-яке суб'єктивне право - це передбачена нормами об'єктивного права міра можливої поведінки суб'єкта, якій відповідає обов'язок іншої особи або осіб. Сімейні правовідносини, як було відзначено, носять відносний характер. Тому сімейному суб'єктивному праву правоздатної особи відповідає сімейний обов'язок іншої особи або певного кола осіб. Суб'єктивний сімейно-правовий обов'язок, на відміну від суб'єктивного сімейного права, є не мірою можливої поведінки, а передбаченою нормами об'єктивного права мірою належної поведінки зобов'язаного суб'єкта.

Як правильно підкреслено в літературі, більшість сімейно-правових обов'язків закріплено чинним сімейним законодавством і виникає у суб'єктів сімейного правовідношення за наявності відповідних юридичних фактів (народження дитини, вступу у шлюб, непрацездатність і нужденність одного з подружжя і т.д.).

Разом з тим суб'єкти сімейного правовідношення можуть приймати на себе і додаткові сімейно-правові обов'язки в добровільному порядку.

Слід також відзначити, що конкретні сімейні суб'єктивні права і обов'язки виникають на основі сімейної правоздатності за наявності певних юридичних фактів.

Сімейна правоздатність є загальною передумовою, на основі якої у суб'єктів сімейних правовідносин виникають конкретні сімейні суб'єктивні права і обов'язки. Так, на основі шлюбної правоздатності за наявності зареєстрованого шлюбу виникають суб'єктивні права і обов'язки подружжя.

Сімейні правовідносини носять особисто-довірчий характер. Тому суб'єктивні сімейні права і обов'язки не передавані і не відчужувані ні по односторонньому волевиявленню, ні за угодою сторін. Особисто-довірчий характер сімейних правовідносин

визначає так само і таку особливість суб'єктивних сімейних прав і обов'язків, як недопущення правонаступництва [2, с.23].

Таким чином, правовий статус характеризує становище особи у взаємовідносинах із суспільством та державою. Це самостійна юридична категорія, що характеризується наступними ознаками:

1. Правовий статус має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів.

2. Відображає індивідуальні особливості людини та її реальне ставлення у системі суспільних відносин.

3. Права та свободи, що складають основу статусу, не можуть реалізуватись без інших його компонентів - обов'язків та відповідальності.

4. Ця категорія забезпечує системність прав, свобод та обов'язків.

Елементи структури правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими.

Правовий статус суб'єктів сімейного права в радянську епоху характеризується невизначеністю, низьким рівнем соціально-правової захищеності суб'єктів, відсутністю реальних гарантій, неспроможністю владних органів забезпечити та гарантувати інтереси громадян. Учасниками (суб'єктами) сімейних відносин є виключно люди.

Різноманітні державні інституції (орган реєстрації актів цивільного стану, орган опіки та піклування, суд) можуть брати участь у виникненні, зміні чи припиненні сімейних прав та обов'язків, але ніколи не стають учасниками сімейних відносин.

Поняття *«суб'єкти сімейних правовідносин»* та *«члени сім'ї»* не завжди співпадають, що дозволяє вести мову про їх тісний взаємозв'язок, але не тотожність. *«Члени сім'ї»* (у сімейно-правовому змісті) - це фізичні особи, які пов'язані з конкретною сім'єю шлюбом, відносинами родинності, усиновленням та деякими формами влаштування дітей позбавлених батьківського піклування, спільним життям, взаємними правами та обов'язками, які поряд з іншими особами можуть бути суб'єктами сімейних правовідносин.

1. Муратова С.А. Семейное право. - М., 2004

2. Балдицына Е.И. Государство и семья в советский период. - Ставрополь, 2005.

3. Городецкий Е.Н. Рождение советского государства: 1917-1918 / Отв. ред. И.И.Минц. - 2-е изд., испр. и доп. - М., 1987.